

Пеньков Сергій Володимирович

перший заступник начальника
ГУ Державної фіскальної служби
у Дніпропетровській області,
доктор юридичних наук

Волошина Марина Олександрівна

доцент кафедри оперативно-
розшукової діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

**ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ОПИТУВАННЯ ГРОМАДЯН
В ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ**

Для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності оперативні підрозділи наділені певними правами, одним з яких є право опитувати осіб за їх згодою. Не дивлячись на те, що у сучасному світі під тиском науково-технічного прогресу та небувалого розвитку інформаційних технологій все більшого поширення набувають способи отримання інформації за допомогою технічних засобів, опитування залишається одним з найефективніших оперативно-розшукових заходів. За оцінками деяких науковців 75% оперативно-значущої інформації отримано саме шляхом проведення цього оперативно-розшукового заходу [1]. З іншого боку опитування громадян є найбільш простим засобом отримання інформації, який не потребує значних фінансових чи матеріальних витрат і до того ж не призводить до будь-яких порушень чи обмежень прав і свобод людини та юридичних осіб. Але, незважаючи на високу ефективність зазначеного заходу, законодавцем, на відміну від інших оперативно-розшукових заходів не врегульовано питання оформлення результатів проведення зазначеного заходу, їх подальшого використання в правоохоронній діяльності, не визначено його поняття та сутність. Оперативні працівники і науковці у своїй діяльності оперують різними поняттями «опитування громадян», «оперативне опитування», «негласне опитування», «розвідувальне опитування», тощо.

Деякі науковці цілком ототожнюють розвідувальне та оперативне опитування (Шинкаренко І.Р., Кириченко О.В., Ханькевич А.М., Шинкаренко І.О.), інші (Погорецький М.А., Руденко М.М.) вважають, що поняття «розвідувальне опитування» та «оперативне опитування», хоча і є дуже близькими, проте не тотожними [2, 3].

Звідси виникають певні непорозуміння, які можуть привести до суттєвих недоліків в роботі. Науковці вже давно дійшли висновку, що вживання поняття в двох чи більше визначеннях, а також підміна одного терміна іншим негативно впливає на весь процес законодавчої та правознавчої діяльності.

Спроби на законодавчому рівні визначити поняття опитування були здійснені у проектах Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 03.06.2016 № 4778 та від 04.04.2017 № 6284 [4, 5]. Але обидва законопроекти не були прийняті та зняті з розгляду.

Таким чином, у повсякденній діяльності оперативним працівникам при здійсненні такого оперативно-розшукового заходу, як опитування, та оформлення його результатів доводиться керуватися особистим досвідом та досвідом своїх колег, «оперативною кмітливістю», інтуїцією, тощо. Результати опитування в оперативно-розшуковій діяльності як правило, оформлюються рапортами або довідками, які складаються та підписуються безпосередньо оперативним працівником, рідше у вигляді пояснення, складеного оперативником та підписаного опитуваною особою. Викладення пояснень власноруч об'єктом опитування має винятковий характер і на практиці майже не зустрічається. Навпаки, поширені випадки, коли об'єкт опитування досить вільно йде на контакт, надає значний обсяг суттєвої інформації, але навідріз вимовляється підписувати свої свідчення або взагалі замикається і перериває спілкування.

Також наявні ситуації щирого спілкування з опитуваним, але як тільки оперативний працівник розкриває свою належність до правоохоронного підрозділу, контакт припиняється. Збереження ж в таємниці особи оперативного працівника або мети опитування заздалегідь не передбачає отримання письмових свідчень, а отже і використання отриманих даних як приводів та підстав для початку досудового розслідування або у якості доказів у кримінальному провадженні. Заслужує окремої уваги застосування технічних засобів при здійсненні такого оперативно-розшукового заходу як опитування. Наприклад, чи може оперативний працівник негласно застосовувати аудіозаписуючі пристрої при опитуванні осіб?

Згідно п. 7 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативним підрозділам надано право негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, а згідно п. 9 ч. 1 ст. 8 – здійснювати аудіоконтроль особи згідно з положеннями ст. 260 Кримінального процесуального кодексу України. Відповідно до вказаної статті, аудіоконтроль особи є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без її відома на підставі ухвали слідчого судді, якщо є достатні підстави вважати, що розмови цієї особи або інші звуки, пов'язані з її діяльністю, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування.

Таким чином, з одного боку Законом і не заборонено застосування технічних засобів при здійсненні опитування осіб, але встановлено обмеження щодо наявності підстав вважати, що розмови саме цієї особи, або інші звуки пов'язані з її діяльністю можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування. З іншого боку проведення аудіоконтролю особи можливе лише на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженого з прокурором (ч. 3 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). У згаданому клопотанні, крім іншого, визначаються відомості про особу (осіб) щодо яких необхідно провести зазначений захід (ч. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»; п. 4 ч. 2 ст. 248 Кримінального процесуального кодексу України). Все це зрозуміло і цілком працездатно, коли мова йде про осіб, безпосередньо причетних до підготовки або скоєння злочинів. Здійснення аудіоконтролю осіб, у поєднанні з іншими оперативно-розшуковими заходами, наприклад, широко застосовується оперативними підрозділами при документуванні осіб, що готують вчинення злочину, передбаченого ст. 368 КК України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» з метою її затримання безпосередньо на місці вчинення злочину.

В практичній діяльності оперативних підрозділів опитуванню підлягають не тільки потенційні або реальні злочинці, а й інші особи, в т.ч і ті, які взагалі не мають ніякого відношення до протиправної діяльності з підготовки або вчинення злочинів, але володіють або можуть володіти значущою інформацією стосовно об'єкта оперативної розробки. В цих випадках мова про отримання інформації із застосуванням технічних засобів взагалі не йде. Слід враховувати, що законодавством визначено обов'язкову умову проведення опитування, а саме – добровільна згода особи, носія інформації. Таким чином, цілком зрозуміло, що при опитуванні громадян забороняється застосування будь-яких засобів фізичного або психологічного впливу. У разі проведення гласного опитування з повідомленням опитуваної особи мети опитування, розкриття відомостей про оперативного працівника і отриманні добровільної згоди, можна розраховувати у разі необхідності, на отримання офіційних свідчень з метою подальшого використання в оперативно-розшуковій діяльності або при здійсненні досудового розслідування в кримінальному провадженні. Зовсім інша ситуація складається у разі нагальної потреби збереження в таємниці або зашифрування мети опитування та особистості оперативного працівника. В цьому випадку, у разі отримання значущої інформації, яку можливо і необхідно використати у подальшій правоохоронній діяльності, можуть виникнути значні труднощі. Опитуваний може відмовитись від надання офіційних свідчень, або вони можуть не відповідати відомостям отриманим під час негласного (зашифрованого) опитування. У разі потреби з боку працівника правоохоронного органу отримати необхідні відомості шляхом апелювання до результатів раніше проведеного опитування, це вже може бути розцінено, як певний психологічний тиск на особу. Більш того, опитуваний, враховуючи що йому не були надані достовірні відомості щодо мети опитування та особи працівника правоохоронного органу, може зробити заяву про те, що надана ним інформація була отримана шляхом введення його в оману і, якби все викладене вище було йому відомо заздалегідь, він би взагалі не надав своєї згоди на проведення опитування. У таких випадках буде мати місце порушення вимог щодо добровільності надання пояснень і використання отриманої інформації в подальшій правоохоронній діяльності цілком унеможливлене.

Таким чином, враховуючи вищевикладене, слід зауважити, що на сьогоднішній день опитування громадян залишається одним з широко вживаних оперативно-розшукових заходів, що дозволяє з мінімальними затратами отримати вагомий об'єм значущої інформації, що може мати суттєве значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального судочинства та застосування його в практичній діяльності оперативних підрозділів потребує додаткового правового регулювання на законодавчому рівні.

1. Лаврик Ю.В., Стащак М.В. Місце розвідувального опитування в діяльності підрозділів карного розшуку // Вісник ХНУВС 2014. № 3 (66) с. 67-74.

2. Шинкаренко І.Р., Кириченко О.В., Ханькевич А.М., Шинкаренко І.О. Система оперативно-розшукових заходів, Дн.: ДДУВС, 2015. 265с.
3. Погорелький М. А., Руденко М. М. / Опитування в оперативно-розшуковій діяльності [Електронний ресурс] // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2008. Вип. 19. с. 58-65. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2008_19_8.
4. Проект Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 03.06.2016 № 4778 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59321.
5. Проект Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 04.04.2017 № 6284 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61497.

Cherednik Katerina Olegivna

Candidate's of science of law
Head of the State Expertise Department
of the Main Department of the State
Geocadastrе in Dnipropetrovsk Oblast

Chaplynskiy Kostyantyn Oleksandrovych

Doctor of science of law, professor
Head of the department of criminalistics, fo-
rensic medicine and psychiatry
of the Dnipropetrovs'k State University
of Internal Affairs

**SOME ASPECTS OF OVERCOMING OF COUNTERACTION
TO INVESTIGATION OF FRAUDS COMMITED ON THE REAL
ESTATE MARKET BY CRIMINAL GROUPS**

The formation of the real estate market in Ukraine is characterized by uneven development of its segments, the imperfection of the legislative framework, and low solvency of citizens. At the same time, large volumes of cash that are rotated on it attract a large number of diverse fraudsters and criminals. In no way does it want to improve the safety of its citizens when carrying out transactions of real estate objects and the state. In addition, a large circle of citizens, without sufficient legal knowledge and experience and in need of appropriate services, unwittingly entrust various commercial structures and individuals whose professional status is not defined. The real estate market has been chosen as an area of criminal activity and organized crime groups.

In recent years, there has been rapid development of real estate. However, the so-called «criminal business» is active on the real estate market. The very criminal aspects of real estate are part of a more general problem – the problem of organized crime. This is primarily due to the fact that criminal activities in this area are usually committed by persistent criminal groups that have sufficiently complete information about persons forced by virtue of many circumstances to change their living conditions. Crime with immovable property is the most dangerous, since the groups of persons who commit them are the most stable, and they have all the features of organized criminal groups: internal structuring, hierarchy, clear division of functions. The real threat is the latent victimization of the population, when victims of crime massively do not turn to law enforcement agencies in connection with the loss of trust in them [1, p. 590]. At the same time, the reason for the refusal to cooperate with law enforcement bodies is the fact of the use of threats and violent acts against the participants in the criminal process. In this case, violence can be carried out both in mental form and in physical. Sometimes organized criminal groups even resort to deprivation of life of individuals who interfere with the activities of an organized group (law enforcement officers, government representatives), witnesses and victims.

The above stipulates the need for the development of tactical operations aimed at overcoming the counteraction to the investigation of fraud committed on the real estate market by criminal gangs. Instead, in cases of property fraud, the tasks facing investigators, employees of operational units and other persons interacting with them can not be solved without systematic approach, which consists in the establishment of a complex of investigators (investigators who are effectively operating in complex investigatory situations) actions, operational search activities, organizational actions, as well as the use of assistance from specialists in various fields.

However, it should be borne in mind that not every set of investigators and other actions can be recognized as a tactical operation. In the functional sense, the combination of investigative actions, operational search and other measures in a tactical operation is based on the possibility of solving as a result of such association certain tasks of investigation, which due to volume or content can